

شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی»

محمدحسن مسلمی*، دکتر سید علی اکبر ربیع نتاج**،
دکتر هادی تاجیک***، دکتر سید محسن موسوی****

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۲/۱۶

چکیده

تهدید نرم یکی از شیوه‌های کارآمد و اثرگذاری است که دشمنان برای نفوذ و آسیب رساندن به سایر جوامع به ویژه جمهوری اسلامی ایران از آن استفاده می‌کنند و شامل حوزه‌های مختلفی است که مهم‌ترین آن، حوزه فرهنگی است. هدف این پژوهش، بررسی و شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» از منظر قرآن کریم و سیره نبوی است. روش تحقیق، داده‌بنیاد (گراندد تئوری) به شیوه کیفی است. نوع تحقیق، کاربردی - توسعه‌ای، روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و خبرگی و ابزار آن، فیش‌برداری، مصاحبه و پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق شامل آیات قرآن کریم، تفاسیر با رویکرد فرهنگی - تربیتی، کتب سیره نبوی و نیز تعداد ۳۶ نفر خبره و صاحب‌نظر به صورت تمام شمار و هدفمند است. نتیجه تحقیق بیانگر آن است که، تهدید نرم فرهنگی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی»، علیه مرجع امنیت اسلامی، یعنی دین، مردم و رهبری کاربرد دارد و مؤلفه‌های آن شامل «شایعه‌پراکنی»، «تحریف اعتقادات»، «ارتداد و بازگشت از دین»، «توطئه و نقشه‌های مخفیانه»، «فتنه‌انگیزی و فساد در جامعه»، «تعصب جاهلی و اطاعت کورکورانه»، «شبهه‌افکنی در اعتقادات و باورهای دینی»، «ایجاد رعب و وحشت در جامعه» و «هوچیگری و اختلال در برنامه‌های دینی» است.

کلیدواژه‌ها: تهدید، تهدید نرم فرهنگی، قرآن کریم، سیره نبوی، فتنه و فساد.

*. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

m_h_moslemi35@yahoo.com

sm.rabinataj@gmail.com

** . دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

Int.1358@yahoo.com

*** . استادیار گروه مطالعات راهبردی دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

sm.musavi55@yahoo.com

**** . استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

مقدمه

خاستگاه دین اسلام، نجات و هدایت انسان به سوی کمال (البقره/۲۵۷) و رسیدن او به مقام خلیفه‌اللهی (البقره/۳۰) است. خداوند برای تحقق این هدف، پیامبر رحمت را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند (التوبه/۳۳ و الصف/۹) و چون این موضوع با اهداف و مزاج کافران و مشرکان سازگار نبود، از ابتدای بعثت در مقابل اسلام موضع گرفته و به‌طور دائم کوشیدند تا نور خدا را خاموش سازند. با وجود اینکه خداوند اراده کرده است تا نور خود را کامل کنند (التوبه/۳۲ و الصف/۸) اما دشمنان، در این مقابله، تاکنون از هیچ فعالیت و ابزاری دریغ نداشته‌اند و امروزه نیز برای تأمین حداکثر منافع خویش، تلاش می‌کنند تا با در نظر گرفتن رشد و پیشرفت فناوری، هزینه‌های بالای جنگ‌های سنتی و مزایای نسبی به‌کارگیری تهدیدات نرم، علیه نظام‌ها و کشورهای غیرهمسو با سلطه راهبردی خود، از شیوه تهدید نرم استفاده نمایند که با توجه به ویژگی‌هایش، خطرناک‌ترین تهدید علیه امنیت کشورهای هدف محسوب می‌شود؛ زیرا با عواطف، احساسات، اندیشه، باور، ارزش‌ها و آرمان‌های مردم و نظام سیاسی حاکم بر آن ارتباط دارد (داودی دهاقانی و همکار، ۱۳۹۵: ۷۶).

این پدیده، حوزه‌های مختلفی، از جمله: فرهنگی، سیاسی و اجتماعی را دربرمی‌گیرد که مهم‌ترین آن‌ها حوزه فرهنگی است؛ زیرا عاملانش در پی آن‌اند تا با استفاده از ابزارها و روش‌های فرهنگی بر ارزش‌های بنیادین جامعه (نظیر خدامحوری، دشمن‌ستیزی، عدالت‌خواهی، آزادگی و...)، نگرش‌های پایه (نگرش به بیگانگان، نگرش‌های سیاسی، نگرش به نوع حکومت، نگرش به نوع روابط اجتماعی و...)، ترجیحات اساسی (ترجیحات اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و...)، آداب و رسوم و منش و رفتار اجتماعی تأثیر بگذارند و آن را دستخوش تغییر قرار دهند (عقیلی و همکار، ۱۳۹۲: ۳۲).

گرایش نظام سلطه به تهدیدات نرم فرهنگی علیه کشورهای دینی، به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران به این دلیل است که فرهنگ و شریعت اسلام، تمدن‌ساز و عامل وحدت است و از این‌رو، آن‌ها، اسلام را بزرگ‌ترین مانع و تهدید برای اهداف استعماری خود تلقی می‌کنند و حذف و یا تحریف آن را به‌عنوان اولویت اول در دستور کار خود قرار می‌دهند و در این زمینه تلاش می‌کنند تا با استفاده از این شیوه، ارزش‌های انحرافی خود را در کشورهای اسلامی هدف، حاکم سازند

(برهانی، ۱۳۸۷: ۳۵۱). لذا جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان پیشتاز در راه رسیدن به تمدن نوین اسلامی و یکی از قدرت‌های بزرگ جهانی در تعارض با مکاتب لیبراسمی و اومانیستی، مسلماً با تهدیداتی از جنس نرم و سخت مواجه بوده است و از این پس نیز پیش رو خواهد داشت.

پژوهشگران این پدیده را از جهات مختلف مورد مطالعه و کنکاش قرار داده‌اند، اما در این عرصه، مسئله‌ای که خلأ آن احساس می‌شود، بحث تهدید نرم در حوزه فرهنگی است که هدف مقاله حاضر، شناسایی مؤلفه‌های آن است و در این زمینه با طرح این سؤال که: «مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» چیست؟»، تلاش می‌کند موضوع را از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بررسی کند.

با توجه به این که قرآن کریم و سیره پیامبر رحمت، مشحون و سرشار از آموزه‌های دینی و تعالیم نجات‌بخش الهی است و تأسی به آن می‌تواند با درک ناقص ما از این مفاهیم، راهگشای بسیاری از مسائل مبتلابه ما باشد، لذا اهمیت و ضرورت این تحقیق از آن جهت است که:

- دستمایه‌ای برای سایر محققین در راستای مبارزه با تهدیدات نرم فرهنگی باشد.
- نقش و تأثیر قرآن کریم و سیره نبوی را در برقراری امنیت و سلامت جامعه در برابر هجمه‌های فرهنگی بیش از پیش برجسته کند.
- اهمیت و نقش محوری قرآن و سیره نبوی و اثربخشی این دو میراث ارزشمند دینی را در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی - تربیتی جامعه تبیین کند.
- عدم توجه به مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی، می‌تواند در تغییر باورها، ارزش‌ها و رفتار مردم تأثیرگذار باشد.
- بی‌توجهی و غفلت نسبت به مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی، می‌تواند پیامدهای خطرناکی، مانند: اشاعه ضعف و سستی در ایمان و اعتقادات مردم، از دست رفتن سرمایه عظیم جوان آینده‌ساز کشور، ضعف در اداره کشور بر مدار ارزش‌های دینی، رویارویی مردم با نظام حاکم، تشدید اختلافات و ایجاد تفرقه در بین مردم و ... را در پی داشته باشد.

پیشینه تحقیق

با عنایت به اینکه تهدید نرم یکی از موضوعات مهم عصر حاضر است و بسیاری از پژوهشگران با رویکردها و اهداف مختلفی به پژوهش در مورد آن پرداخته‌اند، اما تحلیل این تحقیقات نشان می‌دهد که انطباق آن‌ها با قرآن کریم و سیره نبوی زیاد ملموس نیست. در اینجا به منظور آشنایی با آثار پیشین به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۱. پیشینه تحقیق

ردیف	سال	محقق	عنوان	نتیجه تحقیق
۱	۱۳۹۵	ابراهیم دادی دهقانی و اکبر کنعانی	مقاله: تبیین بعد فرهنگی-اجتماعی تهدید نرم با رویکرد انتظامی	این تحقیق به روش آمیخته کمی و کیفی، تهدید نرم فرهنگی را در محیط انتظامی مورد پژوهش قرار داده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مؤلفه‌های این نوع از تهدید، شامل مشروعیت، مشارکت ملی، مطالبات عمومی، هویت‌سازی، ارزش‌های اساسی، هنجارهای عمومی، الگوهای مرجع، عدالت اجتماعی، الگوهای تقاضا و تولید اطلاعات و... است و مواردی چون کاهش حضور فعال مردمی در حوزه‌های تصمیم‌گیری فرهنگی-اجتماعی، شکاف و بروز اختلال در عوامل یکپارچه ساز اجتماعی و روابط بر خاسته از آن، عدم تمکین و شیوع آن در قبال هنجارهای عامه و توجه به هنجارهای غیر حمایتی از جمله تهدیدهای نرم بعد فرهنگی-اجتماعی هستند که از دیدگاه انتظامی، گسترش آن‌ها موجب کاهش نظم و امنیت خواهد شد.
۲	۱۳۹۳	اصغر افتخاری و شیرزاد برزگرلداری	مقاله: گونه شناسی تهدید در گفتمان قرآن کریم "مطالعه موردی داستان حضرت موسی و فرعون"	این تحقیق به دنبال تبیین ماهیت تهدیدات و گونه‌های مختلفی است که از ناحیه نظام فرعونی متوجه حضرت موسی(ع) بوده و در این زمینه، با استفاده از نرم‌افزارها و کتب تفاسیر، بسته‌های معنایی ۸۳ آیه را استخراج و براساس گونه شناسی تهدید، در جداول مربوطه رتبه‌بندی و داده‌های گردآوری شده را با استفاده از روش‌های آماری «توصیفی و استنباطی»، تجزیه و تحلیل کرده است. نتیجه نشان می‌دهد که ماهیت تهدیدی که از ناحیه نظام فرعونی علیه حضرت موسی(ع) اعمال می‌شد، عمدتاً نرم بوده و از گونه‌های متنوع‌تر و تقدم و فراوانی بسیار بالاتری نسبت به تهدید سخت برخوردار بوده است.

شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی ...

ردیف	سال	محقق	عنوان	نتیجه تحقیق
۴	۱۳۹۱	اصغر اقتضاری	رویکردی اسلامی پروژه: تهدید نرم:	این پروژه، به صورت کلی، موضوع تهدید نرم را مبتنی بر اسناد بالا دستی، دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) و حضرت امام خامنه‌ای بررسی و ابعاد تهدید نرم را بر پایه چهار بُعد فردی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی مورد مطالعه قرار داده و کانون‌های تهدید نرم و راهبرد مقابله با هریک از آن‌ها را با استناد به قرآن کریم تبیین و سپس الگوی تهدید نرم اسلامی فضا محور بر اساس ابعاد چهارگانه مذکور را ترسیم و ارائه کرده است.
۴	۱۳۷۵	حبیب‌الله رسولی	پایان نامه کارشناسی ارشد، راه‌ها و شیوه‌های مبارزه با تهاجم فرهنگی از دیدگاه قرآن و حدیث	این پایان‌نامه در قالب تحقیقی موضوعی به بیان موضوع تهاجم فرهنگی پرداخته و در این زمینه، دو عبارت کلیدی «سد عن سبیل الله» و «اضلال عن سبیل الله» را به عنوان نماد تهاجم فرهنگی در قرآن مجید و احادیث معصومین (ع) مورد بررسی و تحلیل قرار داده و پس از تبیین راه‌های مقابله با آن، خاطر نشان کرده است که قرآن مجید، کتاب هدایت و مکتب انسان‌سازی است و تنها راه حل مبارزه با تهاجم فرهنگی، روی آوردن به قرآن حکیم و روایات اسلامی و بهره‌گیری از دستورات الهی و تعالیم معصومین (ع) و به کار بستن آنها در زندگانی فردی و اجتماعی خواهد بود.
۵	۱۳۸۸	گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی	تهدید نرم و راهبردهای مقابله	این طرح موضوع تهدید نرم را به صورت کلی بررسی کرده و در این میان، به بیان دیدگاه‌ها و مکاتب مختلف در حوزه تهدید و امنیت‌شناسی پرداخته است و به صورت محدود، به عرصه‌های تهدید نرم در چهار حوزه سیاسی، فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و دفاعی-امنیتی نیز اشاره کرده سپس دکترین کشور آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران را تبیین و الگوی مقابله با آن را بیان کرده است. این طرح مطالعاتی به صورت مختصر به تهدیدات نرم در حوزه فرهنگی-اجتماعی نیز پرداخته و چهار مقوله؛ ملیت‌سازی، نخبه‌سازی، فرهنگ‌سازی و مذهب‌سازی را به عنوان مؤلفه‌های تهدید نرم در حوزه فرهنگی-اجتماعی برشمرده است.

تعاریف و مفاهیم

تهدید

واژه تهدید از حیث لغوی به معنای ترساندن، بیم و بیم دادن به کار رفته (معین، ۱۳۷۵، ج ۱: ۱۲۷۳) و در اصطلاح به مجموعه‌ای از عملیات و کارهایی گفته می‌شود که دشمنان در مقابله با دیگران انجام داده، در آن بر قابلیت‌هایی تأکید می‌کنند که بتوانند بیشترین آسیب‌ها را بر حریف وارد کنند. البته این عملیات متناسب با وضعیت و هدف غلبه بر حریف پیش‌بینی می‌شود و بهترین موفقیت زمانی است که با کمترین هزینه و تلفات حاصل شود و به لحاظ نوع کاربرد و اعمال قدرت به سه گروه تهدید سخت، نیمه سخت و نرم تقسیم می‌شوند (افتخاری و همکار، ۱۳۸۷: ۸۳-۸۲).

تهدید نرم

تهدید نرم، نوعی تلاش برنامه‌ریزی شده برای استفاده از ابزارها و روش‌های تبلیغی، رسانه سیاسی و روان‌شناختی برای تأثیر نهادن بر حکومت‌ها، گروه‌ها و مردم کشورهای خارجی به منظور تغییر نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای آنان است (عقیلی و همکار، ۱۳۹۲: ۲۶) و این اقدام غیرخشونت‌آمیز، ارزش‌ها و هنجارها (ی جامعه هدف) را مورد هجوم قرار می‌دهد و سرانجام منجر به تغییر در الگوهای رفتاری موجود و خلق الگوهای جدیدی می‌شود که با الگوی رفتاری مورد نظر حاکم تعارض دارند (کرمی، ۱۳۸۷: ۳) و شامل ابعاد یا عرصه‌های مختلفی از جمله سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، ارتباطات اجتماعی، علمی و اندیشه‌ای است (ماه‌پیشانیان، ۱۳۹۰: ۱۴).

فرهنگ

واژه فرهنگ مرکب از فر به معنای (شأن، شوکت، نور و پرتو، برازندگی و ...) و هنگ به معنای (سنگینی و وقار، قصد و اراده، سپاه و ...) است (دهخدا، ۱۳۷۹) و نیز به معنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت، مجموعه آداب و رسوم، مجموعه علوم و معارف و هنرهای یک قوم به کار می‌رود (معین، ۱۳۸۲). در دیدگاه اسلامی، فرهنگ مجموعه‌ای از عقاید، نظام حقوقی و اصول

اخلاقی و ارزشی است که براساس عدالت، حکمت، مصلحت و نظم از سوی وحی الهی برای هدایت و سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها ارائه شده و در برخورد با فرهنگ‌های اختصاصی افراد و ملت‌ها، اصول و روش‌های همگون را تثبیت (امضا) و شیوه‌های مغایر را دگرگون ساخته و نقاط منفی و اصول مردود و شرک‌آلود را اصلاح و محیط زندگی را سالم‌سازی (تأسیس) می‌کند (خسروی: ۱۳۹۴: ۲۲) و دارای سه بخش شناخت‌ها و باورها، ارزش‌ها و گرایش‌ها، رفتارها و کردارها بوده و دارای سه عنصر، شامل اصول دین یعنی توحید، نبوت و معاد است که محور فرهنگ اسلام است و شامل باورها و عقاید مربوط به خداوند و انسان، ارتباط انسان با خداوند و جهان طبیعت است. اصول اخلاقی یا یک سری ارزش‌ها مانند خوب و بد است که همیشه ثابت بوده و در هیچ زمانی تغییر نمی‌کنند و منظور از آن‌ها اصول ارزشی و مبانی هستند و احکام عملی یا همان شیوه رفتاری برخاسته از بینش‌ها و ارزش‌های اسلامی است (مصباح یزدی، ۱۳۸۷: ۷۱-۷۳).

تهدید نرم فرهنگی

تهدید نرم فرهنگی، شیوه‌ای است که بر باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری در سطوح راهبردی، میانی و تاکتیکی جامعه تأثیر می‌گذارد. بدین صورت که با مدیریت ادراک و عزم نخبگان، باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری آنان را در سطح راهبردی تحت تأثیر قرار داده و با تغییر نگرش و ذهنیت آن‌ها، سیستم تصمیم‌گیری را در اختیار می‌گیرند. در سطح میانی که مربوط به حوزه فرهنگ عمومی است، گسیختگی اجتماعی و فروپاشی روانی ایجاد می‌کنند و در عرصه فرهنگ دفاعی کشور که منبع قدرت نرم در نیروهای مسلح است، عزم و اراده نبرد و قدرت بازدارندگی روانی را از بین برده، روحیه مقاومت و اراده جنگجویی را سلب می‌کنند (مرادی، ۱۳۸۹: ۱۰۷). این شیوه به علت داشتن یک سری شاخص‌ها و ویژگی‌ها، مانند تدریجی، زیرسطحی و نامحسوس بودن، کارآمدترین روشی است که در سلب امنیت جامعه بسیار کارساز است (هاشمیان فرد، ۱۳۹۰: ۲۸-۳۰).

تهدید نرم فرهنگی در قرآن کریم و سیره نبوی

در طول تاریخ اسلام به ویژه دوران نبوت پیامبر اکرم (ص)، دشمنان همیشه با هدف متعالی اسلام، یعنی هدایت انسان به سوی کمال و تحقق مقام خلیفه‌اللهی خصومت داشته و در این جهت، حذف و یا تحریف آن را به عنوان اولویت اول در دستور کار قرار داده‌اند. علت آن این است که جوامع اسلامی دارای یک سری اصول و مبانی با صبغه دینی و الهی منحصر به خود هستند که عدول و گذشتن از آن‌ها به راحتی ممکن نیست؛ لذا دشمنان در چنین شرایطی که از شیوه‌های تهدید سخت در رسیدن به اهداف خود مأیوس می‌شوند، به ناگزیر به شیوه‌های تهدید نرم روی می‌آورند که در زمان ظهور اسلام هم رایج بوده است و سران مشرکان در خنثی کردن دعوت پیامبر (ص) از آن بهره می‌برده‌اند.

مهم‌ترین سیاست دشمنان در این زمینه، تخریب مرجع امنیت اسلامی، یعنی توحید، نظام اسلامی و مردم (مؤمنان) است (هاشمیان فرد، ۱۳۸۸: ۴۶-۳۷) و قرآن کریم آن را فتنه‌ای می‌داند که از حیث اهمیت، شدیدتر و بزرگ‌تر از قتل است (البقره/۱۹۱) و «این بدین خاطر است که در بحث قتل، شخص مقتول فقط از زندگی مادی محروم می‌شود و ناراحتی و سختی و عذاب کوتاهی می‌بیند؛ ولی در اختلال و به هم خوردن برنامه زندگی؛ نه تنها زندگی مادی به هم می‌خورد و به اضطراب، پریشانی و شکنجه ممتد و طولانی کشیده می‌شود، بلکه زندگی معنوی و حیات روحانی نیز بر اثر ابتلائات گوناگون و از دست رفتن نظم و طمأنینه و امنیت، دچار سقوط و تنزل خواهد شد. پس در جریان فتنه و اختلال برنامه زندگی، موت تدریجی توأم با شکنجه و عذاب پیش می‌آید و محرومیت مطلق پیدا خواهد شد» (مصطفوی، ۱۳۸۰، ج ۳: ۷).

در سیره نبی مکرم اسلام (ص) نیز که مبتنی بر وحی است (النجم/۳-۴) هدف، تربیت انسان کامل است. این مستلزم امنیت است و به همین دلیل، در سیره ایشان، امنیت هم‌سنگ با نعمت عافیت و سلامتی یاد شده است (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۸: ۱۷۰). مطابق با سیره کلامی ایشان، آنچه این امنیت را تهدید می‌کند، رذایل اخلاقی و استبداد و استکبار است که به‌عنوان موانع درونی و بیرونی کمال یاد می‌شوند و از این منظر، تهدیدات اصلی امنیت انسان و جامعه انسانی تهدیدات درونی است که مقدمه تهدیدات بیرونی است. بنابراین، در بحث امنیت فردی «موانع درونی کمال» و به تعبیر دیگر، «ظلم به خود» و در حوزه جهانی، استبداد و استکبار و در یک کلام «ظلم به

دیگران» جزو تهدیدات به حساب می‌آیند و فرمایش آن حضرت در خصوص جهاد اکبر و اصغر نیز اشاره به چنین مضمونی است (لک‌زایی، ۱۳۸۵: ۱۹۹). بر این اساس، تهدیدات نرم فرهنگی در قرآن کریم و سیره نبوی شامل یک سری اقدام نرم و غیر خشنی است که دشمنان بیرونی و درونی از طریق آن، افکار و اندیشه افراد را دست‌کاری کرده، با تسخیر قلوب و اذهان، رفتار و کردار آن‌ها را تغییر می‌دهند و از مسیر هدایت و کمال منحرف می‌کنند، که این امر با اصول و عناصر فرهنگ اسلام در تضاد است.

فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آیینی

انسان از آغاز خلقت موجودی اجتماعی آفریده شده است تا بتواند با هم‌نوعان خود تعامل سازنده داشته باشد و از این مسیر به رشد و کمال برسد. برخلاف این هدف و بنابراین بنا بر گواهی متون دینی، پیدایش تدریجی جوامع، باعث گسترش اختلافات شده (البقره/۲۱۳) و در نتیجه، خداوند خود راهنمایی انسان‌ها را به عهده گرفته است (اللیل/۱۲) و در این جهت، مردم را به پیروی از انبیای الهی و از جمله اسوه‌هایی چون پیامبر اسلام (ص) (الاحزاب/۲۱) و ابراهیم (ع) و همراهان او (الممتحنه/۴) توصیه می‌کند (الفرقان/۲۷-۲۸). قرآن مجید اختلافات و تنش‌ها را به «فتنه» و «فساد کبیر» (الانفال/۷۳) تعبیر و به مسلمانان هشدار می‌دهد که اگر پیوند ارتباط، تعاون و برادری را با هم محکم نکنند و با دشمنان قطع همکاری نکنند، روز به روز تشتت و پراکندگی در صفوف آن‌ها بیشتر می‌شود و با نفوذ دشمن در جوامع اسلامی و وسوسه‌های اغواگر آنان، پایه‌های ایمان سست و متزلزل می‌شود و از این راه فتنه عظیمی دامانشان را خواهد گرفت و انواع مفساد، ناامنی، خونریزی و تباهی اموال، فرزندان و نابسامانی‌ها در اجتماع آن‌ها آشکار خواهد شد و فساد کبیر همه‌جا را فرا خواهد گرفت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۲۶۶-۲۶۷).

ریشه اختلافات و مفساد جوامع بشری، معمولاً یک سری عوامل زمینه‌ساز هستند که با واسطه یا بی‌واسطه در ایجاد و شکل‌گیری آن‌ها نقش دارند. از جمله این عوامل که با بحث اختلافات نیز رابطه‌ای مستقیم و تنگاتنگ دارد، تهدید نرم فرهنگی مبتنی بر فتنه و فساد است که بر اثر معنویت‌گریزی و کم‌رنگ شدن باورهای اعتقادی افراد حاصل می‌شود و دشمن سعی می‌کند با استفاده از آن، بر فرهنگ جامعه تأثیر بگذارد. این اقدام که یکی از مهم‌ترین تاکتیک‌های عملیات

نرم دشمن به حساب می آید، در تاریخ زندگانی بشر علیه انبیای الهی، به ویژه در صدر اسلام علیه پیامبر(ص) کاربرد داشته که در ذیل به بعضی از مفاهیم آن اشاره و مابقی به همراه داده‌ها در جدول (۳) ارائه می شود.

- رقیب تراشی برای خداوند: دشمنان از گسترش اسلام ناراضی هستند و دائم در فکر خاموش کردن چراغ هدایت و نور الهی هستند^۱ و مهم ترین وسیله آن‌ها تبلیغات است. راه‌های آن‌ها، شامل: تهمت ارتجاع و کهنه گرایی، خیال و پندار بودن سخنان، سطحی و بی ارزش بودن کلام وحی، رقیب تراشی برای خداوند، طعنه و تحقیر مؤمنان، تمسخر دین، تخریب مساجد و پایگاه‌های دینی، تحریف دین، بدعت گذاری، کتمان حقایق، تجزیه دین، آمیزش حق و باطل و غلو در دین است (قرائتی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۶۱۲-۶۱۴).
- ایجاد شر و فتنه: کعب بن اشرف، پیامبر(ص) را هجو می گفت و در این کار زیاده روی می کرد ... یهودیان را علیه مؤمنان می شوراند و شر و فتنه میان مسلمان به پا می کرد، بی آنکه در بند هیچ خوی و خلقی و یا دین و پیمانی باشد. وی همچنین در اشعار خود سخنانی ناروا درباره زنان فاضل مسلمان بر زبان می آورد و یهودیان را تحریک و تشویق می کرد تا پیمان خود با رسول خدا(ص) را بشکنند. او با کردار خود هر کس را که به محمد(ص) ایمان نداشت تحریک می کرد تا در مقابل او قیام کند و به جنگ پردازد (صابری، ۱۳۸۰، ج ۲: ۴۷۶-۴۷۸).
- حمایت از افکار و سنت‌های ارتجاعی^۲: اجبار و راهبان و همه علمای سوء که دین را مرکب شهوات و امیال نفسانی خود ساخته‌اند، می کوشند تا از افکار و سنت‌های ارتجاعی حمایت کنند، و در برابر هر حرکت پیش رو و هر آیین نوین مقاومت ورزند. هنگامی که آیین محمدی(ص) آشکار شد، اینان بر گرد آن کانون نور جمع شدند و به خیال باطل خود خواستند آن را فروکشند و خاموش کنند؛ می پنداشتند که نور خدا با دمیدن در آن خاموش می شود... هدف این گونه علمای نابکار این است که مردم را در

۱. یَرِيدُونَ لِيُظْفِقُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (الصف/۸).

۲. یَرِيدُونَ أَنْ يُظْفِقُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَتِمُّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (التوبة/۳۲).

ضاللت و جهل نگاه دارند، عقولشان را در بند کشند تا نه به چیزی بیندیشند، و نه چیزی بفهمند (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۴: ۱۳۹).

- کج نشان دادن اسلام^۱: اهل کتاب برای پیشرفت اسلام، مانع تراشی و اخلال‌گری می‌کنند و کج نشان دادن اسلام، از راه‌های آن‌ها برای مبارزه با اسلام است. سرچشمه فتنه، دانشمندان منحرف‌اند که لحظه‌ای برای انحراف دریغ نمی‌کنند و پیروی از آن‌ها باعث انحراف از عقیده و ارتداد خواهد شد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۲۱-۱۲۰).
- تحریف لغات و مفاهیم فرهنگ^۲: توهین به مقدسات و شکستن حریم‌ها حربه همیشه کافران است و به منظور تضعیف مکتب دست به تحریف در مفاهیم لغات و فرهنگ می‌زنند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۲۹۹).

روش‌شناسی تحقیق

در این پژوهش، روش تحقیق، داده‌بنیاد (گراندد تئوری)^۳ به شیوه کیفی است. نوع تحقیق، کاربردی-توسعه‌ای، روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و خبرگی و ابزار آن، فیش‌برداری، مصاحبه و پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق، شامل آیات قرآن کریم، تفاسیر با رویکرد فرهنگی- تربیتی از جمله نور، احسن الحدیث، هدایت، نمونه، کتب سیره نبوی شامل کتاب سیره ابن هشام (سیرت رسول‌الله(ص))، آثار احمدی، فروغ ابدیت، خاتم النبیین و همچنین تعداد ۳۶ نفر خبره و صاحب‌نظر به صورت تمام شمار و هدفمند است که این افراد دارای ویژگی‌های چون آشنایی لازم با مفاهیم تهدید و قرآن‌شناسی، تحصیلات دانشگاهی با مدارک کارشناسی ارشد و دکتری و سطح ۳ و ۴ حوزوی، خدمت در مشاغل راهبردی مبتنی بر شناسایی تهدید، خدمت در مشاغل نظامی با جایگاه ۱۸ و ۱۹ و در سطح کشوری در سطح مدیران میانی به بالا، داشتن تألیفات

۱. قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مِن أَمْنٍ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ (آل عمران/۹۹-۱۰۰).

۲. مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يَحْرَفُونَ الْكَلِمَ عَن مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَاعِنَا لِيَا بِالسِّنْتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ ... (النساء/۴۶).

در زمینه تهدید و امنیت مبتنی بر قرآن کریم و شاغل دانشگاه‌های مازندران، دفاع ملی، علوم و فنون امام خمینی نوشهر، خاتم‌الانبیای پدافند هوایی، دانشگاه افسری امام علی (ع) و سازمان عقیدتی - سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران هستند.

بحث و تحلیل

در این پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آیینی» از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی، براساس روش داده‌بنیاد (گراندد تئوری) و به شیوه کیفی در سه گام، شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی صورت گرفته که یافته‌های آن به شرح ذیل و به ترتیب در قالب جداول شماره (۲)، (۳) و (۴) تنظیم و ساماندهی شده است.

گام اول: کدگذاری باز

در این گام، مبتنی بر فرایند چارچوب نظری تحقیق، مطالعاتی فراگیر در حوزه تهدید نرم انجام و سپس آیات قرآن کریم به صورت تمام شمار و بر مبنای رکوعات قرآنی^۱ بررسی و تعداد ۳۶ آیه احصاء گردید. در ادامه کار با مراجعه به تفاسیر قرآن کریم، تعدادی از تفاسیر از جمله، نور، هدایت، احسن الحدیث و نمونه که دارای رویکرد فرهنگی - اجتماعی بوده و با بحث تهدید نرم تناسب داشتند به همراه کتاب سیره ابن هشام که قدیمی‌ترین اثر مکتوب است و نیز بعضی از آثار متأخر در این زمینه، مانند آثار احمدی، فروغ‌ابدیت و خاتم‌النبيين در حوزه سیره نبوی انتخاب و با مطالعه این آثار، داده‌های مورد نظر احصاء و ثبت شد.

بعد از این اقدام، از درون داده‌ها، تعداد ۶۶ مفهوم اولیه شناسایی و به‌منظور نیل به اشباع

۱. قرآن کریم برحسب تعلیم پیامبر اکرم (ص) به ۵۵۵ واحد موضوعی تقسیم می‌شود که این تقسیم‌بندی به «رکوعات قرآنی» مشهور است. به این مناسبت که پیامبر اکرم (ص) در نمازهای یومیه پس از قرائت سوره حمد، گاه یک سوره کوچک و بیشتر اوقات یکی از این قسمت‌ها را، خوانده و بعد به رکوع می‌رفته‌اند. این رکوعات قرآنی که هر کدام یک واحد موضوعی هستند حداقل محدودده سیاق آیات قرآن را مشخص می‌کنند (لسانی فشارکی و همکار، ۱۳۸۴: ۵۶-۵۷).

نظری، در اختیار ده نفر جامعه خبره شامل متخصصان حوزوی و دانشگاهی در زمینه‌های قرآنی و امنیتی قرار گرفت و مواردی که ارتباط کمتری از نظر معنایی داشتند، از جمله دوازده مفهوم، شامل ایجاد شکاف و طریقه‌های مختلف در دین، انتشار فحشا و منکر، تشمت و پراکنندگی، چشم‌پوشی از لغزش‌ها و خطاها، ترویج ابزار فساد و غفلت‌آور، تفرقه انداختن میان زن و شوهر، گسیختگی و چنددستگی، انجام فحشا، غرق شدن مؤمنان در شهوات، فساد اخلاقی، کشف حجاب و برهنگی، نابودی نظام خانواده و تربیت فرزندان حذف و عنوان تعداد معدودی از مفاهیم نیز اصلاح گردید. در مرحله بعد، تمام داده‌ها و مفاهیم وارد نرم‌افزار مکس کیودا (MAXQDA10)^۱ شد و با استفاده از آن نرم‌افزار، داده‌ها و مفاهیم به یکدیگر نزدیک و تلفیق و سپس موارد مشترک حذف شدند و تمام داده‌ها و مفاهیم دوباره در اختیار همان جامعه خبره قرار گرفت و در نهایت، تعداد ۵۴ مفهوم تأیید لازم را به دست آورد که جدول (۲) گویای آن است.

جدول ۲. کدگذاری باز

مآخذ	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مفاهیم
النور/ ۱۲	گاهی شایعه‌سازان، با سازمان‌دهی قبلی و قصد توطئه، شایعه را القا می‌کنند و دامن زدن به شایعه و پخش آن، ممنوع است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۸: ۱۵۳-۱۵۵).	القای شایعه
المنافقون/ ۲	ضرورتی نیست که بازداشتن در مورد مردم ترسو تحقق یابد، بلکه گاه نتیجه فشارهای گوناگونی است که منافقان علیه مردم معمول می‌دارند، چون ترور بدنی و فکری و سیاسی و فشار اجتماعی و اقتصادی دوشادوش شایعه‌پراکنی‌های آزاردهنده و انتشار فرهنگ فلسفی، وسایل گردنکشان و سازمان‌های مزدور برای گمراه ساختن مردم و جنگ با رهبری‌های رسالتی است و بی‌گمان خطرناک‌ترین دسته‌های منافقان برای دین و مردم همانا علمای بد هستند (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۱۵: ۴۴۶).	شایعه‌پراکنی‌های آزاردهنده

۱. این نرم‌افزار برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های غیر کمی است و کاربری مناسبی در بخش تبیین و تحلیل نظری پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی دارد (علی‌آبادی، ۱۳۹۲: ۱).

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
جوسازی‌ها	پیامبران با سخت‌ترین و صریح‌ترین تبلیغات، جوسازی‌ها، مخالفت‌ها و تهمت‌ها روبه‌رو بوده‌اند به‌نحوی که مخالفان، آن‌ها را گمراه، سفیه و دروغ‌گو می‌شمردند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۴: ۹۵).	الأعراف / ۶۷
شایعه ایجاد ترس و یأس	شیوه ارباب و تهدید، سیاست دائمی قدرت‌های شیطانی است و نیز از شایعه برای ترس و یأس مسلمانان استفاده می‌کنند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۲۰۳).	آل عمران ۱۷۵/
کتمان حق	تلیس، مشبه کردن و کتمان حق، دو اهرم نیرومند دشمن برای ایجاد انحراف در بین مؤمنان است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۸۷).	آل عمران/ ۷۱
تضعیف کلام الهی	پیغمبر(ص) در نزدیکی مروه بسیار می‌نشست و در آن نزدیکی، غلامی عجمی نصرانی به نام جبر بود. قریش می‌گفتند: محمد این سخن‌ها که می‌گوید از فلان عجمی می‌آموزد (قاضی، ۱۳۷۷، ج ۱: ۳۸۶).	سیره ابن هشام
تضعیف و سست کردن ایمان	منافقان همیشه در فکر ایجاد شک و تردید در بین خواص اهل حق هستند که نوعی تهاجم فرهنگی است و این خواسته آن‌ها از طریق تضعیف و سست کردن ایمان و یا تحقیر و استهزاء است (قرآنی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۷۹).	محمد/ ۱۶
خوار شمردن حق و ریشخند گرفتن آن	کافر حق را خوار می‌شمرد و به ریشخند می‌گیرد و سبب این است که... کافر اهمیت حق را در زندگی خود درک نمی‌کند و بر ماست که اهمیت این امر را با بیان تجارب تاریخی به او القا کنیم (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۳: ۲۴).	الأنعام/ ۱۰
سبک شمردن و مسخره کردن حق	از مکرهای فرهنگی دشمن برای تحقیر مکتب و قرآن، عوام‌فریبی، سبک شمردن و مسخره کردن حق است و تهمت تحجر، سنت‌گرایی و کهنه‌پرستی، از قدیمی‌ترین تهمت‌های آن‌ها به مؤمنان است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۴: ۳۱۳).	الأنفال/ ۳۱
هواپرستی	هواپرستی، بدترین انحراف و آغاز فتنه‌ها پیروی از هوس‌ها و ایجاد بدعت‌هاست؛ به‌طوری که انسان را کر و کور می‌کند و قدرت تشخیص حق از باطل را می‌گیرد (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۸: ۲۵۸).	فرقان/ ۲۵

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
آمیختن حقایق با خواب، خیال و رؤیا	از مردم کسانی هستند که با حق می‌جنگند و با آیات خدا معاجزه می‌کنند و از طریق تحریف معنی آیات با آن‌ها می‌ستیزند و مقابله می‌کنند و برخی تمنا و آرزو جویی دارند و حقایق را با خواب و خیال و رؤیا می‌آمیزند، میان آنچه حق و واقع است و آنچه آرزو می‌کنند و خیالشان بدان پرمی‌کشند (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۸: ۹۶).	الحج/ ۵۲
تأویلات ناروا برای انحراف افکار عوام	علمای یهود در مورد بشارت تورات درباره رسول خدا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) تأویلات ناروا کرده، فکر عوام را منحرف می‌کردند تا از ایمان به آن حضرت جلوگیری کنند؛ در نتیجه، دانسته و از روی علم، حقیقت را کتمان می‌کردند (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۱: ۱۱۱).	البقره/ ۴۲
تحریف آگاهانه و مغرضانه علما و خواص	عوام فریبی، لفاظی و التقاط از گناهان دانشمندان یهود است که از حربه‌های زهر آگین فرهنگی به حساب می‌آید. بزرگ‌ترین خیانت به فرهنگ و عقیده انسان‌ها تحریف آگاهانه و مغرضانه [از سوی] علما و خواص است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۹۵).	آل عمران/ ۷۸
تحریف سیمای دین و بد جلوه دادن آن	دشمنان حق برای جلوگیری از راه خدا، همه‌جا در کمین هستند و از هر راه و شیوه‌ای استفاده می‌کنند و اگر نتوانند مؤمنان را بی‌دین کنند، می‌کوشند تا سیمای دین را تحریف کنند و بد جلوه دهند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۴: ۱۱۶).	الأعراف/ ۸۶
تحریف کلام خدا و سخنان پیامبران	این آیه به مسلمانان تذکر می‌دهد که امیدی به ایمان یهود نداشته باشند؛ زیرا پیوسته در راه حيله و اغراض فاسد فکر می‌کنند. در گذشته نیز دانسته کلام خدا را تحریف می‌کردند. نشان می‌دهد که عده‌ای از آن‌ها در گذشته، کلام تورات و یا سخن پیامبران دیگر را تحریف و از معنای اصلی‌اش خارج می‌کرده‌اند (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۱: ۱۷۰).	البقره/ ۷۵
جعل احکام	یکی از کارهای آن‌ها (یهود) این بود که حق را با باطل خلط می‌کردند و همه را در لباس دین به خورد مردم می‌دادند و احکامی از خود جعل می‌کردند (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۲: ۱۰۸).	آل عمران/ ۷۱
جعل عقاید ناحق	شیطان شما را به هر کار بد نتیجه و اندوه‌بار (اعم از گناه و غیره) و به هر گناه بزرگ و رسواکننده امر می‌کند. بالاتر از آن به بدعت‌ها و جعل عقاید ناحق و دروغ بستن به خدا و اداری می‌نماید (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۱: ۲۲۲).	البقره/ ۱۶۹
خاموش ساختن فروغ دین از راه تبلیغات	هرچند گروه‌های کفار هر دسته‌ای به نوعی تلاش می‌کنند، اما هدف همه آن‌ها خاموش ساختن فروغ دین از راه تبلیغات است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۵: ۵۰).	التوبه/ ۳۲

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
داستان سرایی و قصه‌گویی به جای قرآن	هرگاه پیغمبر(ص)، مجلس ساختی و تبلیغ رسالت کردی و قرآن کلام الله برایشان خواندی، چون وی از این مجلس برخاستی، نضر بن الحارث بیامدی و باز جای سید، علیه السلام، نشستی و قصه رستم و اسفندیار آغاز کردی و حکایت ملوک عجم برگرفتی و بگفتی و مردم بر سر وی گرد آمدندی... این قرآن که محمد بیاورده است مثل افسانه پیشینیان است و مانند حکایت و سرگذشت ایشان است و من خود از آن بهتر می‌دانم (قاضی ابرقو، ۱۳۷۷، ج ۱: ۲۷۵-۲۷۶).	سیره ابن هشام
لجن مال کردن حق	یهود هم به طاغوت مثل ابوسفیان و هم به مکتب او اظهار ارادت کرده‌اند، آنان که از روی حسد و غرض خار راه بشریت هستند، از این کارها زیاد می‌کنند، مکتب باطل را ترویج می‌دهند و حق را لجن مال می‌کنند (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۲: ۳۸۲).	النساء/۵۱
مخلوط کردن حق و باطل در لباس دین	یکی از کارهای آنها (یهود) این بود که حق را با باطل خلط کرده و همه را در لباس دین به خورد مردم می‌دادند و احکامی از خود جعل می‌کردند (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۲: ۱۰۸).	آل عمران/۷۱
مغالطه	طرفداران باطل به مجادله در برابر حق می‌پردازند و این اقدام گناه از طریق مغالطه و گناه از طریق استهزاء انجام می‌شود تا آیین حق را از میان ببرند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷: ۱۹۰)، (مکارم، ۱۳۷۴، ج ۱۲: ۳۸۴).	الکهف/۵۶
ارتجاع	بزرگ‌ترین خطری که هراست و انقلابی را تهدید می‌کند، ارتجاع، ارتداد و انحراف فرهنگی و عقیدتی است و اگر بزرگان و رهبران قوم با تهمت خراب شوند، راه برای خراب کردن افراد دیگر هموار می‌شود؛ و نتیجه فراموش کردن احکام و دستورات الهی و جدا شدن از رهبران دینی، انحراف و بدعابتی است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷: ۳۷۹-۳۸۰).	طه/۸۸
ارتداد	خطر ارتداد و انحراف در کمین مؤمنان است، لذا باید مراقب تبلیغات و وسوسه‌های دشمن بود، خسارت آن، هدر دادن سرمایه‌های ایمانی، فکری و روحی است که به‌عنوان شکست اعتقادی و ارتداد، خسارتی بس بزرگ است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۷۲).	آل عمران/ ۱۴۹

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
شکّ	کسانی هستند که با ایجاد شکّ و وسوسه و شیطنت، حقّ را از مردم می‌پوشانند و با گرفتن قدرت شناخت صحیح، به انسان ظلم می‌کنند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۱: ۱۰۲).	البقره/۴۲
شکّ در کتاب الهی	از سبب‌های تفرقه و چنددستگی دور شدن مردم از ارزش‌هایی است که نمودار تأمین و تضمین وحدت است. پس درحالی که کتاب وسیله وحدت نزد نسل‌های ملتزمی است که به آن ایمان آورده و به آیاتش عمل کرده‌اند، شکّ در آن عامل خطرناکی در ازهم‌گسیختگی و چنددستگی شده است (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۱۲: ۲۰۵).	شوری/۱۴
طغیان	تمام انبیای الهی مخالف داشتند و مورد تهمت قرار می‌گرفتند و مخالفان سعی داشتند کارها و سخنان پیامبران را ناشی از ارتباط آن‌ها با جنیان بدانند و ریشه این تهمت‌ها، طغیان است (قرآنی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۲۶۶).	الذاریات/ ۵۲-۵۳
ایجاد سوء ظنّ نسبت به مردان خدا	طاغوت‌ها در زمان درماندگی با سوءاستفاده از عواطف و حربه وطن‌دوستی، احساسات مردم را تحریک می‌کنند و تهمت و ایجاد سوء ظنّ نسبت به مردان خدا، از شیوه استکباری آن‌هاست (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۷: ۳۵۸).	طه/۵۷
کفران نعمت، راه نفوذ	ابلیس به موفقیت خود در انحراف کشاندن مردم یقین ندارد، هر چند که کفران نعمت، راه نفوذ و موفقیت ابلیس است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۹: ۴۳۷).	سبأ/۲۰
کفر ورزیدن	دشمنان به دنبال سلطه همه‌جانبه هستند و در این راه با ضربه‌های نظامی و فرهنگی ترک مکتب اسلام و کفر ورزیدن را خواستارند (قرآنی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۵۷۶).	الممتحنه/۲
توطئه	بهره‌گیری از جلسات مخفی شبانه برای توطئه، از شیوه‌های کار منافقان خائن است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۳۷۷).	النساء/۱۰۸
توطئه ضد نظام	نخستین و خطرناک‌ترین دشمن انسان مؤمن: منافقان از آن‌رو با مضامین بد به نجوا با یکدیگر می‌پردازند که شیطان به آنان چنان فرمان می‌دهد. هر نجوای منفی با انگیزه‌های شیطانی است، هم چون هوی و طمع و مصالح مادی و ایجاد پراکندگی میان مؤمنان. شاید این آیه دلالت می‌کند بر آن که اصل در نجوا مکروه بودن آن است، زیرا گمان‌گاه غیبت و تهمت و مرکز توطئه ضد نظام است. از آن‌رو که شیطان به هنگام نجوا از هر حالت دیگری قوی‌تر است، بهتر است از نجوا دوری شود، مگر به وقت نیاز... منافقان و دشمنان امت اسلامی در نهان و دور از آگاهی این امت، توطئه‌ها علیه آن می‌چینند، ولی این توطئه‌ها از دیدگاه علم خداوند پنهان نیست و از اراده او بزرگ‌تر نیست که بتواند زبانی به مؤمنان بزنند، مگر پس از آن که خداوند اذنی بر این امر بدهد. ولی کی خداوند چنین اذنی می‌دهد؟ آنگاه که امت در گرداب‌های زدوخورد یا دشنام‌گویی‌ها به یکدیگر و آشفتن کارها غرق شده باشند (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۱۵: ۱۸۹-۱۹۰).	المجادله/۱۰

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
اخلال‌گری	اهل کتاب برای پیشرفت اسلام، مانع تراشی و اخلال‌گری می‌کنند. کج نشان دادن اسلام، از راه‌های آن‌ها برای مبارزه با اسلام است. سرچشمه فتنه، دانشمندان منحرف‌اند که لحظه‌ای برای انحراف دریغ نمی‌کنند و پیروی از آن‌ها باعث انحراف از عقیده و ارتداد خواهد شد (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۲۱-۱۲۰).	آل عمران/۱۰۰
آشنایی با قرآن برای رویارویی با قرآن	مشرکان پس از آن که از تأثیر اعجازی قرآن آگاهی یافته بودند، بسیار به این علاقه داشتند که به قرآن کریم گوش فرا دهند، البته نه برای آن که بدان ایمان آورند، بلکه برای آن که با آن آشنا شوند و وسایل لازم برای رویارویی با آن را فراهم آورند و نیز بدان خاطر که برخی از آنان به رغم همه انکار و ناباوری نسبت به آن و اصرار بر این موضع خود، از تهدیدات و هشدارهایی که در قرآن آمده بیم داشتند و حتی از تهدیدی که صرفاً از جانب رسول خدا(ص) صورت گرفته باشد، بیمناک بودند (صابری، ۱۳۸۰، ج ۱: ۶۹۲).	خاتم‌النبیین
پراکندن تردید و ضعف و شکست در میان مؤمنان	منافقان و دیگر یهودیانی که هنوز بر عقیده خود باقی بودند، بیش از هر کس دیگر به رسول خدا(ص) آزار می‌رساندند، زیرا منافقان در صفوف مؤمنان رخنه می‌کردند و با گوش‌های شنوایی که در میان مؤمنان داشتند، تردید و ضعف و شکست را در میان آنان می‌پراکندند (صابری، ۱۳۸۰، ج ۲: ۴۲۹).	
فتنه	قلب‌های منحرف، منشأ فساد و فتنه است و فتنه، تنها آشوب نظامی و فیزیکی نیست، بلکه تفسیر به رأی و تحریف فرهنگ و معانی آیات، نیز فتنه است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۹).	آل عمران ۱۱۸
فتنه‌انگیزی	منافقان همواره به سوی فتنه‌انگیزی می‌شتابند و در میان مسلمانان تفرقه‌افکنی می‌کنند و در میان صفوف لشکر می‌گردند و سربازان و جنگاوران و سرداران را بر ضد هم تحریک می‌کنند و چون از یکی سخن ناهنجاری شنیدند، آن را به دیگران می‌برند تا خشم و غضب او را برانگیزند. به عبارت دیگر، نقش ستون پنجم دشمن را بازی می‌کنند... هر ستمگری سرنوشتش به این عاقبت می‌رسد و ما نباید تنها به ظاهر اشخاص بنگریم، بلکه باید در تاریخ و رفتار گذشته آن‌ها درنگ کنیم و این که چگونه در گذشته عمل می‌کرده‌اند که طبعاً در آینده نیز به همان ترتیب عمل خواهند کرد (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۴: ۱۶۲-۱۶۳).	التوبه/۴۷-۴۸
فتنه‌گری	فتنه‌گری و تفرقه‌افکنی، کار همیشه و پیوسته منافقان بوده است و تا پیروزی قطعی جبهه حق، شیطنت می‌کنند. منافقان هرگز دلشان تسلیم نظام اسلامی نمی‌شود (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۵: ۷۳-۷۴).	

شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه «فتنه و فساد در میانی ...

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
تکیه بر روش پدران و پیشینیان خود	شیوه‌های برخورد کفار تحقیر رهبر، تهمت و تکیه بر روش پدران و پیشینیان خود است که با طرح خط فکری و عملی نیاکان گمراه، دیگران را تحریک و برای موفقیت خود، از هر نوع تبلیغ و تأکید منفی استفاده می‌کنند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹: ۴۵۷-۴۵۸).	سبأ/ ۴۳
عصیبت جاهلی	در زمان حاضر مشاهده می‌کنیم طبقات محروم و مستضعف به دعوت‌های اصلاحی پاسخ مثبت می‌دهند، در صورتی که مستکبران به مخالفت با آن‌ها برمی‌خیزند و ادعای ایشان آن است که ما از ایشان داناتر و صاحب مقامی عالی‌تریم و روا نیست که با پذیرفتن پیشنهاد اصلاحی به این اعتراف کنیم که آنان بر ما برتری دارند. مگر سبقت گیرندگان مقرب‌تر نیستند؟! به همان گونه که بعضی از سفیهان، به مجرد آن که رقیبان ایشان در ایمان آوردن بر ایشان پیشی گیرند، به مخالفت با حق برمی‌خیزند و خود را از رسیدن به خیرات آن بازمی‌دارند؛ و این از بازمانده‌های عصیبت جاهلی است که از رسیدن نور هدایت جلوگیری می‌کند (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۱۳: ۱۳۷).	الأحقاف/ ۱۱
سطحی‌نگری	حکومت حاکمان بر مردم در نظام باطل، براساس استخفاف و تحقیر مردم است. کسی که منطق ندارد به ثروت و زینت تکیه می‌کند و به دنبال زینت کردن مردان به طلاست و تضعیف رهبر الهی و القای شبهه از برنامه آن‌هاست. اطاعت در نظام فاسد براساس تحقیر مردم است. خودباختگی و تهی شدن از هویت سبب تسلیم شدن در برابر طاغوت‌هاست و این سرسپردگی و اطاعت کورکورانه، ریشه در فقر فرهنگی، کوته‌بینی فکری و سطحی‌نگری انسان‌ها دارد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۱۰: ۴۶۳-۴۶۴).	الزخرف/ ۵۴-۵۳
بردگی و اطاعت	نیروهای استکباری در زمین که در «امریکا» و زهانی در «شوروی» و ماهواره‌های تبهکار آن‌ها تجسم پیدا کرده است، از جانب خدای حکیم سبحانه و تعالی سبطه و استیلا بر ملت‌های ضعیف و مستضعف به ایشان تفویض نشده، بلکه این خود مستضعفان‌اند که خاضع مصالح ایشان شده‌اند؛ این خضوع برای ثروت و قوت ایشان یا ترس یا از روی میل و رغبت بوده و سبب شده است که عنان ثروت و قوت در اختیار آنان قرار گیرد و دیگران را به بردگی و اطاعت خود وادارند (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۶: ۱۲۵).	النحل/ ۱۰۰
ارعاب	شیوه ارعاب و تهدید، سیاست دائمی قدرت‌های شیطانی است و نیز از شایعه برای ترس و یأس مسلمانان استفاده می‌کنند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۲۰۳).	آل عمران/ ۱۷۵

مآخذ	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مفاهیم
الأحزاب/۶۰	بیماردلان در کنار منافقان، توطئه گرانی هستند که با جنگ سرد و شایعه‌سازی، در جامعه دلهره ایجاد می‌کنند و جامعه اسلامی همواره بزرگ‌ترین ضربه‌ها را از شایعه‌سازان خورده است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹: ۴۰۱-۴۰۲)	ایجاد دلهره در جامعه
آثار احمدی	روزی آن حضرت طواف خانه کعبه می‌فرمود و قریش آنجا حاضر بودند. هرگاه نزدیک ایشان می‌رسیدند، قوم او را ناسزا و آزار زبانی می‌دادند (استرآبادی، ۱۳۷۴: ۸۷).	دادن ناسزا و آزار زبانی به پیامبر(ص)
خاتم‌النبین	آنان (مشرکان) آنچه را می‌خواستند تقاضا می‌کردند، نه برای آن که ایمان آورند، بلکه برای آن که پیامبر(ص) را در حرج قرار دهند و قدرت مجادله خود را آشکار سازند که آنان به تعبیر قرآن، «مردمی کینه‌ورز» هستند (صابری، ۱۳۸۰، ج ۱: ۶۷۹).	در حرج قرار دادن پیامبر(ص)
البقره/۲۱۷	سلب امنیت، مهم‌تر از قتل است و در این زمینه لازم است آرزوها، هدف‌ها و تلاش‌های دشمن شناخته شود، چراکه همواره در کمین هستند تا با ارتداد و کفر و پشت کردن مردم به دین، فرهنگ و مکتب را از بین ببرند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۱: ۳۴۲).	سلب امنیت
شوری/۱۴	سرچشمه اکثر تفرقه‌ها حسادت، ظلم و فزون‌طلبی است و بیشتر تفرقه‌هایی که در دین پدید آمده، از جانب عالمان و دانشمندان است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۱۰: ۳۸۵).	ظلم
العنکبوت/۶۸	بدترین ظلم، ظلم فرهنگی است که به تسلیم شدن انسان در برابر حقّ ضربه وارد می‌کند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹: ۱۷۲).	ظلم فرهنگی
المؤمنون/۹۸	«همزات» همان حملات عقب‌راننده است که شیطان برای گمراه ساختن و فریفتن انسان بدان مبادرت می‌کند. ضرورتی ندارد که شیطان فقط همان موجود پنهانی باشد که او را تصور می‌کنیم، بلکه به‌صورت شهوت و میلی شدید که عارض آدمی می‌شود، یا انسانی منحرف که می‌کوشد بر آدمی تأثیری منفی بگذارد، مجسم می‌شود (مترجمان، ۱۳۷۷، ج ۸: ۲۳۲).	گمراه ساختن و فریفتن انسان از راه «همزات»
آل عمران/۷۸	عوام‌فریبی لفاظی و التقاط از گناهان دانشمندان یهود است که از حربه‌های زهر آگین فرهنگی به حساب می‌آید و بزرگ‌ترین خیانت به فرهنگ و عقیده انسان، تحریف آگاهانه و مغرضانه علما و خواص است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۹۵).	لفاظی
غافر/۳۷	شیوه طاغوت‌ها، مردم‌فریبی و قدرت‌نمایی است. یکی از شیوه‌های شیطان، تزئین بدی‌ها برای انسان است. هر کس بدی خود را زیبا دید در ارزیابی منحرف می‌شود، به فکر تغییر روش نمی‌افتد و از راه حقّ محروم می‌شود (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۱۰: ۲۵۴-۲۵۵).	مردم‌فریبی
آل عمران/۷۱	تلبیس، مشتبه کردن و کتمان حق، دو اهرم نیرومند دشمن برای ایجاد انحراف در بین مؤمنان است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۸۷).	تلبیس

مفاهیم	داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی	مآخذ
طرح سؤال و اشکال در دین	هر چه علمای یهود بودند به طریق علمی با پیغمبر (ص)، به مجادله درآمدند و پیوسته امتحان‌ها می‌کردند و مسئله‌ای مشکل می‌پرسیدند و شب و روز در بند آن شدند که چگونه تلبیسی و تزویری سازند تا حق را به لباس باطل بیرون آرند و از وی چیزی علمی نکته گیرند، که بدان رخنه در کار شریعت و اسلام ظاهر کنند؛ و هر چه اهل نفاق بودند، پیوسته دروغی می‌تراشیدند و می‌گفتند و أرجافی بیرون می‌آوردند و فاش می‌کردند و مسلمانان را از راه می‌بردند، لیکن هر چه اهل نفاق بودند، به ظاهر نمی‌یارستند مخالفتی نمودن، که ایشان از اهل مدینه بودند و اگر مخالفتی اظهار کردند، هم قوم ایشان را هلاک کردند، لیکن یهود ظاهراً به زبان مخالفت می‌نمودند و به تصریح تکذیب پیغمبر (ص) می‌کردند ... (قاضی ابرقو، ۱۳۷۷، ج ۱: ۴۹۲).	سیره ابن هشام
سخنان لهُو و بی‌پایه	هر آنچه در مقابل حکمت قرار گیرد، لهُو و مانع رسیدن به کمال است. ابزار مخالفان راه خدا، منطق و حکمت نیست، بلکه سخنان لهُو و بی‌پایه است و این سرمایه‌گذاری برای مبارزه و تهاجم فرهنگی علیه حق، سابقه زیادی دارد (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۹: ۲۳۰).	لقمان/۶
ایجاد شبهه	ستمگران، با ایجاد شبهه و وسوسه، با تبلیغ و تضعیف، با ایجاد بدعت‌ها و خرافات و نیز مقابله با رهبران حق و یأس آفرینی‌ها و طرح‌های مختلف و کارشکنی‌های دیگر راه خدا را می‌بندند یا در آن تغییر و انحراف به وجود می‌آورند که این جلوگیری از راه خدا و ایجاد انحراف بزرگ‌ترین ظلم فرهنگی است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۴: ۷۲-۷۱).	الأعراف/۴۵
غزل‌سرایی و هجو زنان مسلمان	مخالفان اسلام در ضربه زدن به مسلمان‌ها، وحدت در هدف و گاهی وحدت در شیوه دارند، به طوری که به مسلمانان زخم زبان می‌زنند و حتی با کمال بی‌شرمی برای زنان و دختران مسلمان، غزل‌سرایی کرده و یا آن‌ها را هجو می‌کنند (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۲۱۷-۲۱۶).	آل عمران/۱۸۶
هوچیگری	خنده و تمسخر نشانه پوکی و سبک‌سری و هوچیگری مخالفان است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۱۰: ۴۶۰).	الزخرف/۴۷
یاوه‌سرایی و ایجاد پارازیت در کلام حق	دشمن سعی می‌کند با هر عمل لغوی مانند سوت کشیدن، کف زدن، جارو و جنجال، افسانه بافی، ایجاد تردید و سؤالات نابه‌جا مسیر حق را منحرف کند و مردم را از شنیدن حرف منطقی دیگران منع می‌کنند. دشمن، هم مردم را از شنیدن قرآن منع می‌کند. همچنین برای مبارزه با آن از طریق هوچیگری و هیاوه تلاش می‌کند. ابزار کار کفار، یاوه‌سرایی و ایجاد پارازیت در کلام حق است (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۱۰: ۳۳۳-۳۳۴).	فصلت/۲۶
جار و جنجال		

گام دوم: کدگذاری محوری

وظیفه محقق در این مرحله، دسته بندی و مقایسه عناوین استخراج شده است. این کار مستلزم صرف وقت و حوصله بسیار است، زیرا در ابتدای کار، رابطه بین این عناوین به خوبی آشکار نیست و محقق خود را با انبوهی از داده‌های خام روبه‌رو می‌بیند که با یکدیگر چندان ارتباطی ندارند، اما پس از تلفیق است که پیوندهای نامرئی آنها هویدا خواهد شد و این مستلزم بهره‌گیری از تکنیک مقایسه پایدار است که متضمن زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم یا همان کدگذاری محوری است (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱).

برای این منظور، در این گام ابتدا برای رسیدن به اشباع نظری، از دو مرحله نشست خبرگی استفاده شد. در مرحله اول، با همکاری چهار نفر از خبرگان، مفاهیمی که نظیر و نزدیک به هم بودند طبقه‌بندی شدند و با توجه به ارتباط زمینه‌ای و تنگاتنگی که با هم داشتند، از درون آنها، مقوله‌ها شناسایی شد که عنوان کدهای محوری هر طبقه را به خود گرفتند. در مرحله دوم، مجدداً مفاهیم و مقوله‌های هر طبقه در اختیار همان جامعه خبره قرار گرفت و بنا بر نظر آنها، دو مورد از مقوله‌ها شامل: اشاعه فحشا و منکر در جامعه و همچنین اختلاف و تفرقه‌افکنی، به علت نداشتن ارتباط و تناسب لازم با بُعد «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» از دایره مقوله‌ها حذف و نه مورد از مفاهیمی که نسبت به مقوله مورد نظر، ارتباط و انسجام کمتری داشتند نیز به طبقات دیگر منتقل و بدین ترتیب سنجش و تأیید آنها دریافت گردید که نتیجه آن در قالب جدول (۳) آمده است.

جدول ۳. کدگذاری محوری

مقوله‌ها	مفاهیم
شایعه‌پراکنی	القای شایعه
	شایعه ایجاد ترس و یاس
	شایعه‌پراکنی‌های آزاردهنده
	جوسازی‌ها
تحریف اعتقادات	کنمان حق
	مغالطه
	تأویلات ناروا برای انحراف افکار عوام
	تحریف کلام خدا و سخنان پیامبران

مقوله‌ها	مفاهیم
تحریف اعتقادات	جعل عقاید ناحق
	آمیختن حقایق با خواب و خیال و رؤیا
	تحریف سیمای دین و بد جلوه دادن آن
	تحریف آگاهانه و مغرضانه علما و خواص
	جعل احکام
	سبک شمردن و مسخره کردن حق
	مخلوط کردن حق و باطل در لباس دین
	خاموش ساختن فروغ دین از راه تبلیغات
	خوار شمردن حق و ریشخند گرفتن آن
	لجن مال کردن حق
	تضعیف کلام الهی
	داستان‌سرایی و قصه‌گویی به جای قرآن
ارتداد و بازگشت از دین	تضعیف و سست کردن ایمان
	کفران نعمت، راه نفوذ
	کفر ورزیدن
	هواپرستی
	طغیان
توطئه و نقشه‌های مخفیانه	ارتجاع
	ارتداد
	توطئه
	توطئه ضد نظام
فتنه‌انگیزی و فساد در جامعه	طرح دوستی
	آشنایی با قرآن برای رویارویی با قرآن
	پراکندن تردید و ضعف و شکست در میان مؤمنان
	فتنه
تعصب جاهلی و اطاعت کورکورانه	فتنه‌انگیزی
	فتنه‌گری
	تکیه بر روش پدران و پیشینیان خود
	عصبیت جاهلی
	سطحی‌نگری
	بردگی و اطاعت

مقوله‌ها	مفاهیم
شبهه افکنی در اعتقادات و باورهای دینی	گمراه ساختن و فریفتن انسان از راه «همزات»
	لَفْطَی
	مردم‌فریبی
	ایجاد شبهه
	طرح سؤال و اشکال در دین
	شکّ
	شکّ در کتاب الهی
	ایجاد سوء ظنّ نسبت به مردان خدا
ایجاد رعب و وحشت در جامعه	ارعاب
	ایجاد دلهره در جامعه
	دادن ناسزا و آزار زبانی به پیامبر(ص)
	در حرج قرار دادن پیامبر(ص)
	سلب امنیت
	ظلم
	ظلم فرهنگی
هوچیگری و اختلال در برنامه‌های دینی	یاوه‌سرایی و ایجاد پارازیت در کلام حقّ
	جاروجنجال
	سختان لهُو و بی‌پایه
	غزل‌سرایی و هجو زنان مسلمان
	هوچیگری

گام سوم: کد گذاری انتخابی؛ نظریه مبنایی

این گام که کد گذاری انتخابی یا سطح سوم کد گذاری نام دارد، در واقع، مرحله ارتباط دادن سایر مقوله‌ها و اعتبار بخشیدن به روابط بین آن‌ها، برای وصول به دسته‌بندی کلی‌تر و محدودتر و انتخاب سامانمند مقوله هسته یا نظریه مبنایی است (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱-۲۲).

بدون تردید، نیل به این هدف، مستلزم شکل‌گیری مراحل کد گذاری داده‌های تحقیق است که برای این منظور، در گام اول کد گذاری، داده‌های تحقیق در قالب ۵۴ مفهوم سازمان‌دهی شد و در گام دوم کد گذاری با مقایسه مستمر پایدار و تطبیق مداوم مفاهیم، زمینه طبقه‌بندی مفاهیم مشابه

شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی ...

فراهم شد که برون‌داد آن، شکل‌گیری نه مقوله به نام «شایعه‌پراکنی»، «تحریف اعتقادات»، «ارتداد و بازگشت از دین»، «توطئه و نقشه‌های مخفیانه»، «فتنه‌انگیزی و فساد در جامعه»، «تعصب جاهلی و اطاعت کورکورانه»، «شبهه‌افکنی در اعتقادات و باورهای دینی» و «هوجبگری و اختلال در برنامه‌های دینی» است.

بعد از عبور از مرحله دوم، نوبت به گام سوم یعنی کدگذاری انتخابی رسید که هدف آن، انتخاب مقوله هسته یا نظریه مبنایی است. براساس این رویکرد، تلاش شد با توجه به ارتباط بین مقوله‌ها در مراحل قبلی و اعتبار بخشیدن به روابط آن‌ها و نیز در نظر گرفتن وجوه مشترک میان آن‌ها، مقوله‌های نه‌گانه سرآمده، در یک دسته‌بندی کلی‌تر و محدودتری سامان‌دهی شود و نظریه مبنایی با عنوان «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» مطابق با جدول (۴) ارائه گردد.

جدول ۴. کدگذاری انتخابی

مقوله‌ها	نظریه مبنایی
شایعه‌پراکنی	فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی
تحریف اعتقادات	
ارتداد و بازگشت از دین	
توطئه و نقشه‌های مخفیانه	
فتنه‌انگیزی و فساد در جامعه	
تعصب جاهلی و اطاعت کورکورانه	
شبهه‌افکنی در اعتقادات و باورهای دینی	
ایجاد رعب و وحشت در جامعه	
هوجبگری و اختلال در برنامه‌های دینی	

اساس ارتباط و فرایند قضایای شکل‌گیری این نظریه در این است که دشمن از طریق شایعه‌پراکنی و شبهه‌افکنی در باورهای دینی، اعتقادات مردم را تحریف می‌کند، سپس از کانال

توطئه و طرح نقشه‌های مخفیانه و نیز هوجبگری و ایجاد اختلال در برنامه‌های دینی، زمینه بروز تعصبات جاهلی و اطاعت کورکورانه مردم را فراهم می‌کند، به نحوی که نتیجه برون‌داد آن، فتنه‌انگیزی و فساد در جامعه و نیز ارتداد و بازگشت از دین است که دسته‌بندی کلی و محدود آن، نظریه مبنایی «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» است که از منظر قرآن کریم و سیره نبوی، این مقوله هسته یا نظریه، از جمله تهدیدات نرم فرهنگی است که دشمنان تلاش می‌کنند از طریق آن به اهداف خود دست یابند.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، پس از تعریف و تبیین واژگان و مفاهیم کاربردی، با محوریت قرار دادن قرآن کریم، ۳۶ آیه از آیات شریفه که دارای صبغه تهدید نرم فرهنگی بودند، شناسایی شدند و سپس به منظور غنابخشی علمی به ماهیت پژوهش، از تفاسیر معتبر با رویکرد فرهنگی - تربیتی و نیز کتب سیره نبوی استفاده و داده‌های تحقیق در این زمینه جمع‌آوری شد.

با تجزیه و تحلیل داده‌های تفسیری قرآن کریم و سیره نبوی، در گام اول؛ ۵۴ مفهوم، در گام دوم؛ ۹ مقوله و در گام سوم؛ نظریه مبنایی تحقیق شناسایی و احصا شد. مهم‌ترین یافته این پژوهش، شناسایی تعداد نه مؤلفه شامل «شایعه‌پراکنی»، «تحریف اعتقادات»، «ارتداد و بازگشت از دین»، «توطئه و نقشه‌های مخفیانه»، «فتنه‌انگیزی و فساد در جامعه»، «تعصب جاهلی و اطاعت کورکورانه»، «شبهه‌افکنی در اعتقادات و باورهای دینی»، «ایجاد رعب و وحشت در جامعه» و «هوجبگری و اختلال در برنامه‌های دینی» در حوزه تهدید نرم فرهنگی است که بر پایه نظریه مبنایی تحقیق یعنی «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» به عنوان هدف تحقیق، از منظر قرآن کریم و سیره نبوی کشف و تأیید شد.

یافته‌های تحقیق حاضر، یافته‌های تحقیق افتخاری و برزگرلداری (۱۳۹۳) در خصوص جنس و ماهیت تهدید نرم و فراوانی گونه‌های آن را تأیید می‌کند و همچنین در مقایسه با یافته‌های داودی دهاقانی و کنعانی (۱۳۹۵)، افتخاری (۱۳۹۱)، گروه مطالعاتی دانشکده امنیت (۱۳۸۸) و رسولی (۱۳۷۵) در زمینه مؤلفه‌های تهدید نرم در حوزه فرهنگی، نیز همسویی دارد؛ با این تفاوت که در پژوهش حاضر، بررسی موضوع تهدید نرم، صرفاً در حوزه فرهنگی است و شناخت مفاهیم،

مؤلفه‌ها و نظریه‌مبنایی آن، به صورت جامع و تمام‌شمار از منظر قرآن کریم و سیره نبوی واکاوی شده است؛ در حالی که در تحقیق داودی دهاقانی و کنعانی (۱۳۹۵)، مظاهر تهدید نرم فرهنگی با محوریت حوزه انتظامی است و در طرح پژوهشی افتخاری (۱۳۹۱)، قرآن در کنار سایر اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران محوریت دارد و به دنبال الگوی تهدید نرم اسلامی در ابعاد فردی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی است. در تحقیق گروه مطالعاتی دانشکده امنیت (۱۳۸۸)، محوریت پژوهش، بررسی دکترین کشور آمریکا در حوزه تهدید نرم علیه جمهوری اسلامی ایران است و به صورت مختصر به این موضوع در بُعد فرهنگی - اجتماعی نیز اشاره دارد و در تحقیق رسولی (۱۳۷۵)، فقط دو واژه صد سیل و اضلال عن سیل و راه‌های مبارزه با آن، به‌عنوان نماد تهاجم فرهنگی در محدوده‌ای از آیات قرآن و احادیث معصومین (ع) بررسی شده که این دو مؤلفه در حکم ابزار تهاجم بوده و تهاجم فرهنگی خود یکی از مقوله‌های تهدید نرم فرهنگی و اخص از آن به حساب می‌آید.

براساس نتایج تحقیق، امروزه در عرصه تهدید نرم، حوزه فرهنگ، به مهم‌ترین کانون رقابت و مبارزه تبدیل شده و با اشکال، ابزار و ویژگی‌هایی که دارد عامل اصلی پیروزی و یا شکست طرف‌های درگیر است. از این‌رو، فرهنگ قوی به دنبال بلعیدن و هضم کردن فرهنگ ضعیف در جامعه هدف است و تلاش می‌کند که با باورسوزی و باورسازی، ارزش‌ها و رفتارهای آن جامعه را مغلوب سازد.

امروزه که شیوه‌های سخت منسوخ شده است و صاحبان زر و زور، به شیوه‌های نرم گرایش پیدا کرده‌اند، می‌توانیم مهم‌ترین تهدید علیه جمهوری اسلامی ایران را، تهدید نرم فرهنگی از کانال «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آئینی» بدانیم، زیرا طراحان و عاملان تهدید نرم فرهنگی که هویت و امنیت اسلامی را نشانه گرفته‌اند، تلاش دارند با استحاله فرهنگی، پیوند بین سه عنصر دین، مردم و رهبری (به‌عنوان مرجع امنیت اسلامی) را قطع کنند و ارزش‌های حاکم در جامعه اسلامی را تضعیف و به طرق ممکن، از رشد و پیشرفت نظام دینی جلوگیری نمایند.

حال با عنایت به این مهم، جامعه اسلامی ایران باید تلاش کند که با برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح و کارآمد، حصار نرم و امن در اطراف خود ایجاد و از قیل آن، به قابلیت‌هایی دست پیدا کند که نه تنها جلوی نفوذ فرهنگ مهاجم را بگیرد، بلکه بتواند هم در سطح بین‌الملل، زمینه نفوذ و

غلبه فرهنگ اسلامی بر سایر فرهنگ‌ها را مهیا کند و هم در سطح ملی، با ایجاد وحدت و همدلی جلوی هرگونه تهدید نرم فرهنگی، از جمله شایعه‌پراکنی، تحریف اعتقادات، ارتداد، توطئه، فتنه‌انگیزی، شبهه‌افکنی، رعب و وحشت و هوچیگری در برنامه‌های دینی را سد نماید. بر این اساس، بهترین و اثربخش‌ترین دستمایه برای وصول به این هدف، توجه ویژه به فرمان‌های الهی در قرآن کریم و سیره نبوی به‌عنوان دو اثر هم‌سنگ و معاصر و نیز اقدام جهادی در عمل به آن‌هاست. در این زمینه، چند راهکار به شرح ذیل پیشنهاد می‌شود.

پیشنهادها

۱. محققان و پژوهشگران بعدی، به منظور تکمیل این تحقیق، موضوع تهدید نرم فرهنگی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی دینی و برنامه‌های آیینی» را از منظر سیره کلامی پیامبر اسلام (ص) بررسی و مفاهیم و مؤلفه‌های آن را شناسایی و معرفی کنند.
۲. پژوهشگران این عرصه، تهدید نرم فرهنگی در ابعاد مختلف را از منظر سیره ائمه اطهار (ع) نیز بررسی و تحلیل کنند.
۳. دستگاه‌های تبلیغاتی و فرهنگی اعم از سازمان صدا و سیما، حوزه‌های علمیه و... با تأکید بر یک سری قابلیت‌ها، از جمله به جریان انداختن گفتمان فرهنگی در عرصه بین‌الملل و مقابله فعال و هوشمندانه با تهدیدات نرم فرهنگی دشمن را جدی بگیرند.
۴. سازمان آموزش و پرورش مؤلفه‌های تهدیدات نرم فرهنگی در قرآن و سیره نبوی را در محتوای دروس تاریخ و قرآن کریم بگنجانند و نسل نوجوان جامعه را با این موضوع آشنا کند.
۵. پژوهشگران، از طریق تحقیق میدانی فراگیر، وضعیت موجود مؤلفه‌های یادشده را در سطح جامعه مورد سنجش قرار دهند و سپس با توجه به وضعیت، راهکارهای مقابله ارائه دهند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. استرآبادی، احمد بن تاج‌الدین (۱۳۷۴). آثار احمدی تاریخ زندگانی پیامبر اسلام و ائمه اطهار(ع)، چ اول. تهران: میراث مکتوب.
۳. افتخاری، اصغر و بابایی طلائی، محمداقرا (۱۳۸۷). «قدرت نرم، فرهنگ و امنیت». دانشگاه امام صادق(ع)، مقالات برگزیده همایش بسیج و قدرت نرم، ج ۳، صص ۷۶-۱۱۸.
۴. افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). تهدید نرم: رویکرد اسلامی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۵. افتخاری، اصغر و برزگرلداری، شیرزاد (۱۳۹۳). «تهدید نرم و گونه‌شناسی تهدید در گفتمان قرآن کریم» (مطالعه موردی داستان حضرت موسی و فرعون). فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات دفاعی استراتژیک. دوره: ۱۲. ش ۵۶. صص ۱۳۹-۱۶۴.
۶. برهانی، محمدجواد (۱۳۸۷). «استعمار نو و نقش تخریبی آن در جهان اسلام». مجموعه مقالات همایش استعمار فرانو. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره). صص ۳۴۳-۳۷۴.
۷. خسروی، مرتضی (۱۳۹۴). امنیت در قرآن (رویکردی تفسیری تبیینی). تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
۸. داودی دهاقانی، ابراهیم و کنعانی، اکبر (۱۳۹۵). «تبیین بعد تهدید نرم فرهنگی - اجتماعی با رویکرد انتظامی». فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا. س اول. ش اول. صص ۷۵-۱۰۰.
۹. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۹). لغت‌نامه. تهران: نشر مؤسسه لغت‌نامه دهخدا.
۱۰. رسولی، حبیب‌ا... (۱۳۷۵). راه‌ها و شیوه‌های مبارزه با تهاجم فرهنگی از دیدگاه قرآن و حدیث. تهران: دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده علوم انسانی.
۱۱. صابری، حسین (۱۳۸۰). خاتم‌النبیین صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌و‌سلم. ج ۳. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
۱۲. عقیلی، سید وحید و مصطفوی، فرحناز (۱۳۹۲). «ماهیت تهدید نرم، ابعاد و ویژگی‌ها». دانشنامه حقوق و سیاست. ش ۱۹. صص ۲۵-۴۲.

۱۳. علی آبادی، یحیی (۱۳۹۲). جزوه آموزشی؛ نرم‌افزار آماری کیفی مکس کیودا (MAXQDA10). تهران: گروه جامعه‌شناسی مرکز تحصیلات تکمیلی دانشگاه پیام نور.
۱۴. قاضی ابرقو (۱۳۷۷). سیرت رسول‌الله. تهران: چاپخانه وزارت ارشاد.
۱۵. قرائتی، محسن (۱۳۷۴). تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۶. قرائتی، محسن (۱۳۸۳). تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۷. قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۷). تفسیر احسن الحدیث. تهران: بنیاد بعثت.
۱۸. کرمی، مسعود (۱۳۸۷). «قابلیت‌های بسیج و سرمایه اجتماعی». مجموعه مقالات قدرت نرم. ج ۲. تهران: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
۱۹. گروه مطالعاتی دانشکده امنیت ملی (۱۳۸۸). تهدید نرم و راهبردهای مقابله. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
۲۰. لک‌زایی، نجف (۱۳۸۵). «اصول رهیافت امنیتی پیامبر (ص) در قرآن کریم». فصلنامه علوم سیاسی. ش ۳۵، صص ۱۸۷-۲۰۱.
۲۱. ماه‌پیشانیان، مهسا (۱۳۹۰). «بسترهای فرهنگی و اجتماعی در جنگ نرم»، فصلنامه مطالعات بسیج. س ۱۴. ش ۵۰.
۲۲. مترجمان (۱۳۷۷). تفسیر هدایت. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
۲۳. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحارالانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۴. مرادی، حجت‌الله (۱۳۸۹). قدرت و جنگ نرم از نظریه تا عمل. تهران: نشر ساقی، چاپ دوم.
۲۵. مصباح‌یزدی، محمدتقی (۱۳۸۷). تهاجم فرهنگی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۲۶. مصطفوی، حسن (۱۳۸۰). تفسیر روشن. تهران: مرکز نشر کتاب.
۲۷. معین، محمد (۱۳۷۵). فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۲۸. معین، محمد (۱۳۸۲). فرهنگ معین (فارسی). تهران: انتشارات زرین.
۲۹. مکارم‌شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

شناسایی مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم و سیره نبوی بر پایه «فتنه و فساد در مبانی ...

---

۳۰. مهرابی، امیرحمزه؛ خنیفر، حسین؛ امیری، علی نقی؛ حسن زارعی، متین و جندقی، غلامرضا (۱۳۹۰). «معرفی روش شناسی نظریه داده‌بنیاد برای تحقیقات اسلامی (ارائه یک نمونه)».

مدیریت فرهنگ سازمانی. س ۹. ش ۲۳. بهار و تابستان. صص ۵-۳۰.

۳۱. هاشمیان فرد، زاهد (۱۳۸۸). امنیت در اسلام. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

۳۲. هاشمیان فرد، زاهد (۱۳۹۰). جنگ نرم از نگاه قرآن کریم. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

